

1996 után Emile Constantinescu alatt kisebb javulás következett be, a görög katolikusok költségvetési pénzhez jutottak, és engedélyezték számukra néhány új templom építését. A társadalmi közhangulat változása elősegítette újabb hívek visszatérését az egyházhoz.

Az egyházi ingatlanok visszaadása továbbra is vontatottan halad. A Kolozsvár-Gerlai Püspökség jelentéséből az derül ki, hogy 1990-2005 között Erdélyben és Máramarosban 88 templomot, 110 kápolnát építettek, míg tárgyalásos úton 15 ingatlant adtak vissza.

Bár Romániának Európához való közeledése kapcsán némileg csökken a két egyház közötti feszültség, de a két fél igazán nem tud(ott) egyezségre jutni a vitás kérdésekben. A görög katolikus egyháztól soha nem kértek bocsánatot az elszenvedett sérelmekért. Amikor 2005-ben Teoctist pátriárkát a kommunizmus alatti kollaborációról kérdezték, azt mondta, hogy az ortodox egyház semmilyen engedményt nem tett, és semmilyen kompromisszumot nem kötött.

A 2006-ban elfogadott vallási törvény minden vallás számára biztosítja a jogot, miközben hangsúlyozza, hogy az ortodox egyház milyen fontos történelmi szerepet töltött be.

Az ortodoxia továbbra is ellenséges a Nyugattal, és különösen a görög katolikus egyházzal szemben.

Juhász Gergely Ákos

A sziléziai „szülőföld-turizmus” és a német-lengyel enyhülés

Demschuk, Andrew: „Heimaturlauber”. Westdeutsche Reiseerlebnisse im polnischen Schlesien vor 1970 = Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung, 60. Jg. 2011. 1. no. 79-99 p.

A hidegháború lecsendesedésének fontos állomását jelentette a Szilézia elcsatolásával létrejött Odera-Neisse határ nyugat-német elismerése 1970-ben, Willi Brandt kancellársága idején. A politikai lépés lengyel irányban hivatalos szinten véget vetett a revansista kommunikációnak, amely a háború végén kitoloncolt milliókat áltatta a szülőföldre való visszatérés reményével. Az esemény természetesen kiváltotta a menekültszervezetek heves és kitartó elutasítását. A szélesebb körű tiltakozó megmozdulások elmaradása azonban érzékeltette: a revíziót kiáltó korifeusok mögött valódi tömegek már nem állnak. Időközben valami változott, amit a józan politika megértett, csak az elvakult nacionalizmus nem akarta elfogadni. Az érin-

tettek széles körében a propagandaszólamokkal szemben érlelődött a meggyőződés a szülőföld elvesztésének véglegességével kapcsolatban. Mindezekelőtt az 1956-tól, a szigorúan zárt határok korlátozott feloldása nyomán lehetővé vált utazások tapasztalata fordította ilyen irányba a gondolkodást. A korai utazókat a honvágy hajtotta, ha bátorságot éreztek magukban, és megszerezték a szükséges engedélyeket (többek között a kelet-német vagy csehszlovák tranzitot), hogy szétnézzenek elvesztett honukban. A számuk már az első évben több ezerre rúgott, és folyamatosan tovább nőtt. A meginduló „szülőföld-turizmus” élményét seregnyi útbeszámoló rögzítette, melyek a legeldugottabb helyi sajtóban vagy brosúraként kerültek a honfitársak elé. A német múltfeltárás sokáig szemernyi figyelmet sem fordított erre a forrásanyagra, inkább foglalkoztatta a naiv, gyakorta prekoncepcióból torzító memoár-irodalom, vagy a tájék hivatásos íróinak engedte át a terepet. (Reprezentatív író-képviselő az 1930-ban született, tehát már serdült kori emlékezetet feldolgozó Horst Bienek.) Cikkünk e sajtóanyag első gyorsfeldolgozásán alapszik. A változatos élményeket rögzítő útbeszámolók tapasztalati hozadéka három lépcsőfokot jár végig: egyfelől szembesít az eredeti milió totális átváltozásával, másfelől benyomásokkal szolgál az utódlakosság merőben más életvilágáról, hogy végül eloszlason minden illúziót a visszatepedés lehetőségével kapcsolatban.

1. A környezet („milieux de mémoire”) átváltozása

A hazalátogatók emlékezetében megragadt táj- és életkörnyezet átalakult, olykor a felismerhetetlenségig. Itt részint a korai időben sokszor még nem szanált háborús pusztulás ütötte szíven az utazókat, amit a távozás időpontjában már ismerhettek ugyan, de tudatukban nem ezt a képet őrizték meg. De még idegenszerűbbnek bizonyult az újjáépítés eredménye, ami ritkán követte az eredeti formákat, nem beszélve az idegenszerű új létesítményekről. A honuktól megfosztott sziléziai németek az emlékezet őrizte környezet – a Pierre Nora terminusa szerinti „milieux de mémoire” – helyett legfeljebb a „lieux de mémoire”-t, a környezet töredékhelyeit: a szülőházat (ha még áll), a temetőt (ha nem dűlták fel), a templomot stb. azonosíthatta, ezeket is fogyatkozó formában. Mindezt tetézte a kitoloncoltak helyére messzi keleti vidékekről betelepített új lakosság idegen arculata. A szülőfölddel való első találkozás a legelidegenítőbb élményt tartogatta számukra.

2. Találkozás az utódlakossággal

A következő lépcsőfokot az új helyi lakossággal elkerülhetetlen érintkezés jelentette. Gyorsan megértették a látogatók: volt honuk most az ő számukra „otthon” (miközben régi szülőföldjük számukra is elveszett), s hogy, ha egyszer lengyelek, a maguk igényeinek, saját kultúrájuknak megfelelő

formában építik újjá és fejlesztik tovább a környezetet. Legfeljebb valamelyest különböznek azoktól a lengyel földiektől, akiket annak idején ismeretek, de ezek is szívélyes, jóra való emberek. Még megértést és segítőkészséget is tapasztaltak a veszteségeiket kísérő fájdalommal kapcsolatban. Ha élt bennük a „hanyag”, „élhetetlen” lengyel régi sztereotípiája, az új találkozások keretében az is oldódott, változott. Mint ahogy lassan megtanulták: a romok, a lepusztulás, a felemás újjáépítés nem az egykor leszólás jelleggel minősítő „lengyel vircsaft” folyamánya, hanem a háborús károk eredménye és következménye. Gyakorta került sor ember-ember közötti találkozásra; szerény lengyel vendégasztalokhoz meghívott németek észrevették a nélkülözést, s utóbb élelmiszer-csomagokkal segítettek egy-egy megismert család helyzetén.

3. A szülőföld kényszerű „elengedése”

A visszalátogatások elidegenítő tapasztalatából tudatosult: az emlékezet őrizte táji és emberi környezet régi meghitt valósága eltűnt, tíz-húsz év távolában átalakult, legalább is az elváltozás folyamata visszafordíthatatlan, volt lakói számára immár fájdalmasan idegenszerű, ahová már bizonyosan nem volna célja, értelme visszatelepülni. Ez a tapasztalati élmény elindította az elvesztett hazától való érzelmi-tudati elszakadás folyamatát.

*

A hazalátogatók sokszor élőszóban is prezentált képes beszámolóit az utazó-körnél sokkal szélesebben hatottak. A sziléziai menekült-közösség számára lassan tudatosult a szülőföldre való visszatérés teljes irrealitása, meggyökerezett a belátás: a Szilézia nélküli Németország immár végleges haza. Az érzelmi-tudati váltás más lengyelországi szülőföld-miliókat (Pomerániát, Kelet-Poroszország Lengyelországhoz került részét) természetesen hasonló módon érintette. A határok elismerése ezért 1970-ben már nem rázta meg a menekült-társadalmat. A „hazautazások” mindazáltal egyre intenzívebben folytatódtak. De a motivációt most már az emlékezet szimbolikussá váló helyeinek felkeresése, az emléknymok felkutatása jelentette, az egykori milió összefüggő panorámája pedig az emlékekben élt tovább.

Komáromi Sándor